

Bereid je voor op de nieuwe regels voor hulp in het stembokje

Op dit moment mogen alleen mensen met een lichamelijke beperking hulp krijgen in het stembokje. Een nieuw wetsvoorstel regelt dat voortaan elke kiezer die dat wil hulp kan krijgen. De reden maakt niet meer uit. Het is ook niet nodig om een reden te geven.

Kiezers met een lichamelijke beperking mogen met de nieuwe regels door iedereen geholpen worden (daarin verandert niets). Overige kiezers mogen alleen geholpen worden door een stembureaulid. De voorzitter wijst dit stembureaulid aan.

De nieuwe regels hebben gevolgen voor de voorbereiding van de verkiezingen. De Kiesraad verwerkt de nieuwe regels in de instructiematerialen op de Toolkit Verkiezingen. In deze instructie leggen we uit waar je als gemeente of openbaar lichaam rekening mee moet houden.

Let op: nieuwe regels onder voorbehoud

De Eerste Kamer stemt eind 2026 over het wetsvoorstel voor hulp in het stembokje. De beoogde ingangsdatum van de nieuwe regels is 1 januari 2027. De nieuwe regels gelden dan bij de verkiezingen in 2027: voor de Provinciale Staten, waterschappen, eilandsraden en kiescolleges Caribisch Nederland.

Als de Eerste Kamer **niet** (tijdig) instemt met het wetsvoorstel, gelden de nieuwe regels **niet** voor de verkiezingen in 2027.

Stembureauleden

Volksvertegenwoordigers en bestuurders niet inzetten als lid stembureau

Stembureauleden moeten neutraal zijn. Daarom mogen bepaalde mensen geen stembureaulid zijn:

- Kandidaten voor die verkiezing. Bijvoorbeeld kandidaten voor de Provinciale Statenverkiezing mogen geen lid zijn van het stembureau bij Provinciale Statenverkiezingen.
- Volksvertegenwoordigers: leden van de Tweede Kamer of de Eerste Kamer, het Europees Parlement, Provinciale Staten, een kiescollege, een algemeen bestuur (waterschap), een gemeenteraad, of een eilandsraad.
- Bestuurders: minister, staatssecretaris, commissaris van de Koning, gedeputeerde, burgemeester, wethouder, Rijksvertegenwoordiger, gezaghebber, eilandgedeputeerde of lid van het dagelijks bestuur (waterschap).

In de tabel staat voor welke soorten stembureaus dit geldt:

Stembureau	Volksvertegenwoordigers	Bestuurders
Stembureau dag van stemming*	niet toegestaan	niet toegestaan
Gemeentelijk stembureau-leden	niet toegestaan	niet toegestaan
Gemeentelijk stembureau-ondersteuners	niet toegestaan	toegestaan
Stembureau openbaar lichaam – leden (Caribisch Nederland)	niet toegestaan	niet toegestaan
Stembureau openbaar lichaam – ondersteuners (Caribisch Nederland)	niet toegestaan	toegestaan
Hoofdstembureau**	toegestaan	toegestaan
Centraal stembureau**	niet toegestaan	toegestaan
Briefstembureau	niet toegestaan	niet toegestaan
Nationaal briefstembureau	niet toegestaan	niet toegestaan

* Tellers of telleiders van een stembureau op de dag van stemming mogen geen volksvertegenwoordiger of bestuurder zijn. Zij zijn namelijk plaatsvervangend stembureaulid. Ambtenaren van de gemeente die ook volksvertegenwoordiger of bestuurder zijn, mogen geen stembureaulid zijn. Zij mogen wel teller of telleider zijn, aangewezen door burgemeester en wethouders.

** De burgemeester van een gemeente is met deze wetswijziging nog steeds voorzitter van het CSB en mag ook nog voorzitter zijn van het HSB.

- Laat vrijwilligers bij hun aanmelding verklaren dat zij geen volksvertegenwoordiger of bestuurder zijn. Gemeenten en openbare lichamen hoeven dit dan niet meer te controleren.

Zet waar nodig extra stembureauleden in

Een extra stembureaulid kan zich specifiek richten op het contact met kiezers en op verzoek hulp bieden. Dit kan vooral handig zijn in drukke stembureaus of in stembureaus in (de buurt van) verzorgingshuizen of andere locaties waar mogelijk meer vraag is naar hulp.

- Overweeg om (bij specifieke stembureaus) een extra stembureaulid aan te stellen.

Bereid stembureauleden voor op hun nieuwe taak

Stembureauleden moeten op de hoogte zijn van de regels rondom hulp in het stemhokje. Ze moeten weten hoe ze het stemgeheim en de stemvrijheid kunnen waarborgen. Het is ook goed om aandacht te besteden aan de omgang met verschillende doelgroepen. Bijvoorbeeld kiezers met een verstandelijke beperking of dementie, laaggeletterden of kiezers die de Nederlandse taal niet machtig zijn.

Stembureauvoorzitters moeten weten hoe ze de bijlage van het proces-verbaal invullen. In deze bijlage noteren zij hoe vaak er hulp in het stemhokje is verleend door een stembureaulid en of zich hierbij bijzonderheden hebben voorgedaan.

- De Kiesraad neemt de nieuwe regels op in de e-learning voor stembureauleden. Gebruik je een andere e-learning? Bespreek met je leverancier dat de e-learning aangepast moet zijn aan de geldende regels.
- Organiseer je een fysieke instructie voor stembureauleden en/of -voorzitters? Laat hen dan in een simulatie oefenen met verschillende situaties die zich kunnen voordoen als het gaat om hulp in het stemhokje.
- De Kiesraad neemt de nieuwe regels op in de Stembureauhand-out voor de dag van de stemming.
- De Kiesraad stelt een kwaliteitsstandaard op met leerdoelen voor de opleiding van stembureauleden. De leerdoelen over hulp in het stemhokje staan in de bijlage. Aan de hand van deze leerdoelen kan de opleiding van stembureauleden worden aangevuld met de nieuwe regels over hulp in het stemhokje.

Stemlokaal

Plaats 1 stemhokje apart

→ Plaats, als dit mogelijk is, 1 stemhokje apart van de andere stemhokjes. Zorg er wel voor dat de stembureauleden altijd zicht houden op de stemhokjes.

Dit geeft meer ruimte om hulp te bieden en om het stemgeheim beter te waarborgen.

Zorg voor papier, pen en enveloppen

Als de kiezer hulp nodig heeft bij het invullen van het stembiljet, moet de kiezer ondubbelzinnig duidelijk maken op welke partij en kandidaat de kiezer wil stemmen. De kiezer kan dat op verschillende manieren doen: mondeling, door de partij en kandidaat aan te wijzen, met gebarentaal, en schriftelijk.

Als de kiezer zijn stem schriftelijk duidelijk wil maken, geeft een stembureaulid de kiezer hiervoor een blanco papier. Nadat de kiezer heeft gestemd, maakt het stembureaulid dit papier onbruikbaar en stopt het in een daarvoor bestemde envelop (of soortgelijk pak dat kan worden afgesloten). Deze envelop wordt bij de sluiting van het stembureau verzegeld, onder vermelding van de naam van de gemeente/het openbaar lichaam, het nummer van het stembureau en de vermelding 'onbruikbaar gemaakte schriftelijke mededelingen'. Deze procedure is vergelijkbaar met de procedure voor onbruikbaar gemaakte stembiljetten.

→ Zorg dat er blanco papier, een pen of potlood en een envelop (of soortgelijk pak dat kan worden afgesloten) in het stemlokaal aanwezig zijn.

Maak het teruggeven van de stempas mogelijk

Als het de kiezer niet lukt om duidelijk te maken op wie hij wil stemmen, moet de hulp gestopt worden. De kiezer krijgt dan zijn stempas of kiezerspas en eventuele volmachten terug. Zo kan de kiezer op een later moment of in een ander stembureau of per volmacht alsnog stemmen.

→ Zorg voor een aangepaste instructie voor stembureauleden om stempassen/kiezerspassen/volmachtbewijzen te voorzien van volgnummers of andere aantekeningen nadat deze is ingenomen.

Kiezers moeten op een later moment of in een ander stembureau alsnog hun stem kunnen uitbrengen. Voorkom aanpassingen op de documenten die dit kunnen verhinderen, bijvoorbeeld doordat er een kruis door de stempas is gezet of een volgnummer is genoteerd. Laat eventuele aantekeningen bijvoorbeeld pas maken **nadat** de kiezer heeft gestemd. Bij het noteren van volgnummers is denkbaar dat deze alsnog kunnen worden doorgekrast als de stempas wordt teruggegeven en dat bij een volgende keer aanbieden van de stempas deze hierop niet mag worden geweigerd. Instrueer het stembureau om de stempassen echt te tellen en niet van de volgnummers uit te gaan.

→ Zorg ervoor dat bij de inzet van software voor de toelating van kiezers het mogelijk is dat een stempas/kiezerspas/volmachtbewijs wordt teruggegeven aan de kiezer. Laat stembureauleden bij een melding van de software altijd ook het papieren register ongeldige stempassen (ROS) controleren, om te voorkomen dat een kiezer onterecht niet wordt toegelaten.

Kiezers

Informeer kiezers over de nieuwe regels voor hulp in het stembokje

Kiezers moeten goed geïnformeerd worden over de nieuwe regels over hulp in het stembokje.

Voorafgaand aan de verkiezing moeten zij dit weten:

- Iedereen kan in het stembokje hulp krijgen van een stembureaulid.
- Kiezers met een lichamelijke beperking mogen nog steeds in het stembokje worden geholpen door iemand die ze zelf kiezen.
- Een stembureaulid helpt niet bij het maken van een stemkeuze.
- Een kiezer kan mondeling en schriftelijk om hulp vragen.
- Het stembureaulid kan de kiezer helpen bij alle handelingen.

→ Informeer kiezers over de nieuwe regels voor hulp in het stembokje, bijvoorbeeld in de brief bij de stempas of met een poster in het stemlokaal. Gebruik hierbij de communicatiemiddelen van het ministerie van BZK.

Regels voor hulp in het stemblokaal

Hulp buiten het stemblokaal

Buiten het stemblokaal mogen stembureauleden alle kiezers informatie geven over het stemproces. Bijvoorbeeld door uit te leggen waar de kiezer het stembiljet kan inleveren.

Hulp in het stemblokaal

Wie geeft de hulp?

- In het stemblokaal mag elke kiezer hulp krijgen van een stembureaulid. De voorzitter wijst hiervoor een stembureaulid aan.
- Kiezers met een lichamelijke beperking mogen in het stemblokaal worden geholpen door iemand die ze zelf kiezen, dit hoeft geen stembureaulid te zijn.

Hulp in het stemblokaal door een stembureaulid

Als een kiezer aangeeft hulp te willen krijgen van een stembureaulid, bepaalt de voorzitter welk stembureaulid de hulp in het stemblokaal verleent. Dit kan per moment een ander lid zijn, maar dit hoeft niet. Hierover kunnen de stembureauleden en de voorzitter met elkaar afspraken maken.

Het stembureaulid kan de kiezer helpen bij alle handelingen, bijvoorbeeld het uitvouwen van het stembiljet, het invullen van het stembiljet of het inleveren van het stembiljet.

Als de kiezer hulp nodig heeft bij het invullen van het stembiljet, moet de kiezer ondubbelzinnig duidelijk maken op welke partij en kandidaat de kiezer wil stemmen. Het stembureaulid mag doorvragen, maar geen stemadvies geven. Het stembureaulid geeft ook geen suggesties.

- Noemt de kiezer alleen een partij en geen kandidaat? Dan mag het stembureaulid uitleggen dat de kiezer ook een kandidaat moet aangeven. Het stembureaulid kan bij de partij van voorkeur op het stembiljet laten zien op welke kandidaten de kiezer kan stemmen.
- Noemt de kiezer alleen een naam van een kandidaat maar niet de partij? Dan mag het stembureaulid vertellen bij welke partij de kandidaat hoort en vragen of dit de juiste kandidaat is. Als de naam van de kandidaat bij verschillende partijen voorkomt, mag het stembureaulid vragen op welke van de partijen de kiezer wil stemmen.
- Heeft de kiezer iets bij zich, bijvoorbeeld een briefje, foto, folder of krantenartikel, met zijn stemvoorkeur? Dan moet het stembureaulid de kiezer vragen zijn stemvoorkeur mondeling te bevestigen, of schriftelijk door de stemvoorkeur op te schrijven.

- Wil de kiezer schriftelijk aangeven op wie hij wil stemmen? Dan geeft het stembureaulid de kiezer een blanco papier. Het stembureaulid maakt dit papier nadat de kiezer heeft gestemd onbruikbaar en stopt het in een daarvoor bestemde envelop.

Lukt het de kiezer niet om duidelijk te maken op wie hij wil stemmen? Dan beëindigt het stembureaulid de hulp en geeft hij de kiezer zijn stem- of kiezerspas en eventuele volmachten terug. Hij legt de kiezer uit dat hij op een later moment kan terugkomen, ergens anders kan gaan stemmen of iemand anders kan machtigen om voor hem te stemmen. Het machtigen mag niet in het stemlokaal zelf.

Hulp in het stemhokje door een begeleider

Kiezers die vanwege een lichamelijke beperking niet zelfstandig kunnen stemmen, mogen iemand naar keuze meenemen in het stemhokje. Bijvoorbeeld kiezers met een visuele beperking of een ziekte als Parkinson. Deze begeleider mag de kiezer helpen bij het uitbrengen van de stem.

Vastleggen in bijlage van proces-verbaal

De voorzitter houdt in de bijlage van het proces-verbaal bij aan hoeveel kiezers hulp is gegeven in het stemhokje en of zich hierbij bijzonderheden hebben voorgedaan, zoals het afbreken van hulp.

Leerdoelen “een kiezer helpen in het stembokje”

De leerdoelen zijn bedoeld voor (plaatsvervangend) stembureauvoorzitters en stembureauleden (niet: tellers). Gemeenten of openbare lichamen kunnen deze leerdoelen gebruiken voor hun opleiding van stembureauleden.

De kern van de leerdoelen zit in de volgende slagzin: *‘De kiezer kiest. Jij helpt alleen om die keuze uit te voeren.’* De leerdoelen zijn verdeeld over 4 onderwerpen:

- **Voorafgaand aan de hulp:** het gepast benaderen van kiezers en weten welke hulp de kiezer kan ontvangen.
- **Tijdens de hulp:** het bieden van neutrale hulp, weten hoe een kiezer zijn stemkeuze duidelijk kan maken en het borgen van de stemvrijheid en het stemgeheim.
- **Beëindiging van de hulp:** het omgaan met de situatie dat een kiezer zijn stem niet duidelijk kan maken.
- **Algemeen:** het voorbereiden van het stemlokaal, het omgaan met vragen en weerstand omtrent de hulp bij het stemmen en de administratie van de gegeven hulp.

Leerdoelen hulp in het stembokje

Voorafgaand aan de hulp:

- kan herkennen wanneer een kiezer om hulp vraagt óf mogelijk hulp nodig heeft.
- kan op een respectvolle manier hulp aanbieden, waarbij de behoefte en wens van de kiezer centraal staan.
- weet dat een kiezer met een lichamelijke beperking geholpen mag worden door een persoon naar keuze.
- weet dat een kiezer die om een andere reden hulp wil ontvangen, alleen geholpen mag worden door een door de voorzitter aangewezen stembureau lid.
- weet dat uitleg over het stemproces en stembiljet bij voorkeur buiten het stembokje wordt gegeven.
- (voorzitter) kan bepalen welk stembureau lid de hulp verleent en de werkzaamheden van het stembureau daarop organiseren.

Tijdens de hulp:

- kan met eenvoudige, neutrale communicatie vragen welke hulp de kiezer wil ontvangen.
- kan de kiezer volgens diens aanwijzingen daadwerkelijk helpen bij toegestane handelingen: het stembiljet uitvouwen, de gewenste kandidaat opzoeken, het stembiljet invullen, opvouwen en in de stembus doen.
- kan de hulp gastvrij, geduldig, neutraal en begrijpelijk uitvoeren en daarbij waardigheid, stemvrijheid en stemgeheim van de kiezer zoveel mogelijk waarborgen.
- kan wanneer nodig op neutrale wijze achterhalen op welke kandidaat de kiezer wil stemmen.
- weet hoe te handelen wanneer de kiezer alleen een partij of kandidaat noemt: het stembureau lid mag uitleggen dat de kiezer ook een kandidaat moet aangeven, of kan vertellen bij welke partij de kandidaat hoort en vragen of dit de juiste partij is.

- weet dat de kiezer zijn stemkeuze op verschillende manieren duidelijk kan maken: mondeling, schriftelijk, met gebarentaal of door een partij en kandidaat aan te wijzen.
- kan correct handelen wanneer een kiezer op basis van een eigen schriftelijke mededeling met zijn stemvoorkeur (bijvoorbeeld een foto, flyer of papiertje) geholpen wil worden: de kiezer moet de keuze zelf mondeling of schriftelijk bevestigen.
- kan de kiezer helpen om de stemkeuze schriftelijk kenbaar te maken: de kiezer krijgt een blanco vel en pen of potlood; de kiezer schrijft op op welke kandidaat de kiezer wil stemmen; het stembureaulid neemt het beschreven vel in en geeft het aan de voorzitter. De voorzitter bewaart de beschreven papieren in de daarvoor bestemde envelop.

Beëindiging van de hulp:

- kan herkennen wanneer niet ondubbelzinnig kan worden vastgesteld welke keuze de kiezer wil maken.
- kan de hulp respectvol, neutraal en geduldig beëindigen wanneer de kiezer zijn keuze niet ondubbelzinnig duidelijk kan maken.
- kan bij beëindiging van de hulp de kiezer informeren over zijn mogelijkheden om eventueel alsnog te stemmen: op een later tijdstip, in een ander stembureau of per volmacht.
- weet bij beëindiging van hulp hoe de stempas of kiezerspas en eventuele volmachten worden teruggegeven.
- kan als stembureaulid bijzonderheden bij het verlenen of beëindigen van hulp herkennen en aan de voorzitter melden zodat deze de bijzonderheden op kan nemen in het proces-verbaal.

Algemeen:

- kan voorafgaand aan de stemming controleren of het stemlokaal en de materialen gereed zijn voor het verlenen van hulp in het stemhokje: evt. apart plaatsen van een stemhokje, blanco papier, pen of potlood en een aparte envelop waar de schriftelijke mededelingen van stemkeuzes in kunnen.
- kan gedurende de stemming vragen of weerstand van kiezers en begeleiders over de nieuwe regels correct en begrijpelijk beantwoorden.
- (voorzitter) kan in de bijlage van het proces-verbaal vastleggen: hoe vaak er hulp in het stemhokje is geboden door het stembureau en of zich hierbij bijzonderheden hebben voorgedaan.
- kan na sluiting van de stemming de envelop met beschreven vellen die zijn gebruikt voor schriftelijke mededeling van de stemkeuze verzegelen en kenmerken.

Meer informatie

Meer informatie over het organiseren van verkiezingen vind je op www.kiesraad.nl.

Voor vragen kun je contact opnemen met de Kiesraad via:

- [Het Selfserviceportal van de Kiesraad](#)
- www.kiesraad.nl/contact